

Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye

Ali SEMİN

11 Eylül terör saldırılarının ardından uluslararası arenada ve özellikle Orta Doğu'da önemli gelişmeler yaşandığını söylemek mümkündür. Bilhassa Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinden sonra ülkedeki siyasi ve askeri yapı etnik-mezhepsel bir yönde evrilmiştir. Dolayısıyla bu yeni yapı ile birlikte Orta Doğu üzerinde yaşanan bölgesel ve küresel rekabet denklemi de doğrudan etkileşim içine girmektedir. Hatta oluşan bu tablonun Irak'ın ve bölge ülkelerinin dış politikalarına da aksettği söylenebilir. Öte yandan ABD işgali sonrasında Irak'ta ve Orta Doğu'da üç temel problem vuku bulmuştur. Bunlardan birincisi, bölgesel rekabetin etnik ve mezhepsel ayrışmalar ekseninde izlenmesidir. İkincisi siyasi, ekonomik ve güvenlik sorunlarından ötürü Arap ülkelerinde halk isyanlarının başlamış olmasıdır. Diğeri ise; önce el Kaide daha sonra da DAESH ve çeşitli terör örgütlerinin bölgede yayılmasına veya hareket alanı bulmasına neden olmasıdır.

Belirtilen gelişmeler bu çerçevede değerlendirildiğinde; Türkiye'nin sınır güvenliğini yakından etkileyen iki komşusu Irak ve Suriye, ülkenin Orta Doğu politikasının temel taşlarından biri haline gelmiştir. Irak ve Suriye'de yaşanan olayların büyük bir kısmı Türkiye'ye türlü açılardan yansımaktadır. Bu nedenledir ki, Türk dış poli-

tikasında ve güvenlik stratejilerinde gerek ekonomik ve ticari gerekse güvenlik bakımından Irak ve Suriye'nin konumlarının analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye-İrak Güvenlik İlişkileri

Genel olarak bakıldığında; Türkiye-İrak ilişkilerinde güvenlik bakımından PKK terör örgütüyle mücadele ve ikili ekonomik bağlantılar iki ülke ilişkilerinin öncelikli alanlarını oluşturmaktadır. PKK terör örgütünün Irak topraklarında barınması ve buradan Türkiye'ye saldırılar düzenlemesi Ankara'nın Bağdat ile olan yerleşik sorunlarının başında gelmektedir. Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin Türkiye'ye yönelik terör eylemlerine karşı Irak topraklarında PKK'ya karadan ve havadan askeri operasyonlar yapması da iki ülke ilişkilerinde zaman zaman krizlere neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki Ankara, PKK terör örgütüyle Irak topraklarında mücadele etmek amacıyla 1983 yılında Bağdat ile "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması'nı" imzalamış-

tır. Bu anlaşmaya göre; TSK'nın, sınırdan başlayarak Irak topraklarında 10 kilometreye kadar kara operasyonu yapma imkânına sahip olmuştur. PKK terör örgütünün saldırı eylemlerinden dolayı TSK, 1984 yılında ilk operasyonunu Irak topraklarına 5 kilometre girerek ilk askeri operasyonunu düzenlemiştir. Saddam döneminde Türkiye'nin, Irak ile yaptığı Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması, ABD işgalinden sonra da geçerliliğini sürdürmektedir.

2003 yılından sonra ise Türkiye'nin Irak politikasının üç aşamadan geçtiği söylenebilir. Birinci aşama; 2003-2008 yılları arasında Türkiye, Irak'ta terörle mücadele amaçlı bir politika izlemiş ve Kuzey Irak'taki Kürt yönetimini tehdit olarak görmüştür. İkinci aşamada Türkiye 2008-2011 yılları arasında Irak'ta tüm etnik ve mezhepsel unsurlarla ilişkilerini güçlendirmiş, Bağdat ve Erbil yönetimleriyle dengeli bir politika izlemiştir. Hatta bu süreçte Ankara-Bağdat arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kapsamında 48 mutabakat muhtırası imzalanmıştır. 28-29 Mart 2011'de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Irak ziyareti sırasında Bağdat-Necef ve Erbil'e gitmesi, Türkiye'nin Irak politikasının bütün kesimlerle görüşebilen dengeli bir yaklaşım içinde olduğuna işaret etmektedir. Üçüncü aşamada ise, 2011-2017 yılları arasındaki sürecin Ankara-Bağdat ilişkilerinde dönüm noktası olduğu kabul edilebilir. Irak'ta 2011 yılından sonra ortaya çıkan güç boşluğunu İran ve Türkiye'nin doldurmak için gösterdiği bölgesel çabanın neticesinde Ankara-Bağdat ilişkileri bitme noktasına geldiği ifade edilebilir. Özellikle Türkiye'nin Kuzey Irak Kürt yönetimi ile ikili ilişkilerini güçlendirmesi ve petrol anlaşması imzalaması Bağdat merkezli hükümetini rahatsız etmiştir. ABD'nin 2011

Aralık ayında Irak'tan askerlerini geri çekmesi ve dönemin Başbakanı Nuri el Maliki tarafından Bağdat'taki Sünni Arap politikacıların (Tarık el Haşimi olayı) tecrit etmesi Türkiye'yi daha müdahil duruma getirmiştir. Diğer taraftan 2010 yılının Aralık ayından beri Arap dünyasında başlayan halk isyanları ve 10 Haziran 2014 tarihinde DAESH terör örgütünün Musul'u işgal etmesinin ardından Türkiye-Irak ilişkilerindeki ciddi krizler yaşanmıştır. 2015 yılının Aralık ayında Bağdat ile Ankara arasında Başika Krizi yaşanmıştır. Türkiye'nin Başika'daki Zelikan Kampı'nı kurması ve kamptaki askeri personel sayısını artırması Bağdat'ın tepkisi çekmiştir.

Ayrıca Türkiye'nin Arap ülkelerinde meydana gelen halk isyanlarına karşı takip ettiği politikalar, bölgedeki bazı devletlerin aynı gelişmelere yönelik izlediği tutumla örtüşmemiştir. Bu dönemde Türkiye-Irak ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ankara-Bağdat ilişkileri; Türkiye'nin gerek Irak içerisindeki siyasi unsurlar arasında meydana gelen sorunlar nedeniyle gerekse Suriye iç savaşı sürecinde İran'ın hayata geçirdiği politikalar sebebiyle zarar görmüştür.

Ankara-Tahran Ekseninde Irak Rekabeti ve DAESH

Ankara-Bağdat ilişkilerindeki bir diğer gerilim sebebi de Ankara-Tahran arasında Irak üzerindeki nüfuz rekabetinin olduğu gözlemlenmektedir. Bilhassa Obama yönetiminin 2011 yılında Irak'tan Amerikan'ın askeri gücünü geri çekmesinden sonra oluşan güç boşluğu nedeniyle Ankara ve Tahran bölgesel güç mücadelesine girmiştir. Bu süreçte, Türkiye'nin Irak politikasını Erbil odaklı takip ettiği izlenimi vermesi; Bağdat hükümetindeki diğer siyasi unsur-

larla karşılıklı olarak mesafeli olmasına sebep olmuştur. Türkiye bu süreçte Irak politikasını ekonomik ve enerji alanlarına indirgeyerek bir strateji izlemiştir. Çünkü Türk dış politikası kapsamında izlenen Irak stratejisi Türkiye'nin Şii ağırlıklı Bağdat merkezi hükümetiyle iletişim ve diyalog kanallarını zayıflatmıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin Orta Doğu ve özellikle Irak'a yönelik politikasında göstereceği hassas dengeler bölgesel açıdan İran'ın potansiyel etki alanını sınırlandırabilir.

“Ankara-Bağdat ilişkilerindeki bir diğer gerilim sebebi de Ankara-Tahran arasında Irak üzerindeki nüfuz rekabetinin olduğu gözlemlenmektedir. Bilhassa Obama yönetiminin 2011 yılında Irak'tan Amerikan'ın askeri gücünü geri çekmesinden sonra oluşan güç boşluğu nedeniyle Ankara ve Tahran bölgesel güç mücadelesine girmiştir.”

Fakat şu gerçeğin göz ardı edilmemesi gerekiyor ki, Ankara'nın veya bölgedeki başka bir ülkenin var olan konjonktürde Irak'ta İran'a rağmen Şii ağırlıklı Bağdat hükümeti üzerinde siyasi veya askeri nüfuz kurması zor gözükmektedir. Bu doğrultuda Ankara'nın Irak'ta Tahran ile siyasi rekabetten ziyade ekonomik ve enerji alanlarında rekabete girmesinin doğru bir tercih olduğunun da altını çizmek gerekir. Bunun temel nedeni ise, İran ve başta Irak olmak üzere birçok Arap ülkesinin, Türkiye'nin ekonomik gücüne yetişebilecek bir kapasiteye sahip olmasıdır. Türkiye'ye bu açıdan dikkat edildiğinde, Irak pazarında ekonomik bağlamda birçok yabancı ülke ile ticari olarak rekabet edebilecek gücünün olduğunu göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'nin, Irak'ta siyasi dengeleri de

koruyarak ekonomik ve ticari avantajını azami olarak kullanması kendi menfaatlerine en çok yarayacak tutum olacaktır. Özellikle 2003 işgalinden sonra Irak'ta yeniden yapılan altyapı çalışmalarında ve diğer alanlarda Türk şirketleri oldukça rağbet görmektedir. Başka bir tabirle ABD işgalinden sonra altyapısı ve ekonomisinin neredeyse tamamına yakını yok olan Irak'ın dış politikası ile ekonomisinin birbirinden bağımsız ilerlemektedir. Bu sebepten dolayı Ankara-Bağdat arasındaki diplomatik ilişkilerde sorunlar veya krizler olsa da iki ülke arasındaki ticaret hacmi çok etkilenmemiş ve yaklaşık 12 milyar dolar civarında seyretmiştir.

Ankara-Bağdat ve Erbil İlişkilerindeki Dengeler

Ankara-Bağdat ilişkilerine genel hatlarıyla baktığımızda Irak'taki iç dengelerin de ikili münasebetlere yansıdığı görülmektedir. 2014 yılının Haziran ayında Irak topraklarında ilerleyen DAESH, ülkedeki iç dengeleri siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında değiştirmiştir. Sünni Arap ve Türkmenlerin yaşadığı coğrafyanın hemen hemen tamamı terör örgütü tarafından işgal edilmiştir. DAESH, Irak'ın iç dinamiklerini etkilediği gibi terör örgütü Türkiye-Irak ilişkilerine de inişli çıkışlı gerilimlerle yansımıştır. Bağdat'ın Başika'daki Türk askerlerine, Türkiye'nin Kürt yönetimi ile yaptığı petrol anlaşmasına ve bazı Sünni Arap siyasetçileriyle kurduğu (Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Usame el Nuceyfi ve kardeşi olan Musul'un eski Valisi Etil el Nuceyfi ile kurduğu ilişkiler) ilişkilere verdiği tepkilerin 2017 yılında iç dengelerle beraber değiştiğini söylemek mümkündür. Buna karşılık Türkiye'nin Şii milis gücü olan Haşdi el Saabi'ye verdiği tepki nedeniyle ikili ilişkilerin oldukça gerildiği görülmüştür. 2017 yılında An-

kara-Bağdat ilişkileri açısından pek çok gelişme yaşanmıştır.

7 Ocak 2017 tarihinde Başbakan Binali Yıldırım'ın ilk yurtdışı ziyaretini Bağdat'a gerçekleştirmesinden sonra iki ülke ilişkilerini karşılıklı olarak yeniden canlandırmak için adımlar atmaya başlamıştır. Fakat Ankara-Bağdat'ı yakınlaştıran en önemli gelişme; Kuzey Irak Kürt yönetiminin 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu bağımsızlık referandumu olmuştur. Ayrıca Kuzey Irak Kürt yönetiminin gerçekleştirdiği bağımsızlık referandumundan sonra 23 Eylül 2017 tarihinde Irak Genelkurmay Başkanı Osman Ganimi Ankara'da Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar tarafından karşılanmıştır. Daha sonra 25 Ekim'de Irak Başkanı Haydar el Abadi Ankara'yı ziyaret sırasında Başbakan Yıldırım ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür. Öyle ki Türkiye-İrak ilişkilerinin sadece diplomatik seviyede kalmamış iki ülkenin Genelkurmay Başkanları da Ankara'da görüşmüştür. Dahası Şırnak'ın Silopi İlçesi ile Habur Sınır kapısı arasındaki bölgede TSK ile Irak Ordusu arasında ortak askeri tatbikat düzenlenmiştir.

Yukarıda belirtilen gelişmeler değerlendirildiğinde, Ankara-Bağdat ilişkilerini olumsuz etkileyen gelişmelerin genellikle Irak'taki siyasi gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve çekişmeler üzerinden krize dönüşmesi olduğu söylenebilir. 2017 yılına kadarki süreçlerde Türkiye'nin Iraklı siyasi unsurlar arasında meydana gelen birçok çekişme ve ihtilafın içerisine çekilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Türkiye'nin Irak'ın iç sorunlarına taraf olması ve böylece ikili ilişkilerin kötüleşmesi, ülkedeki bazı unsurlarla birlikte, bölgedeki ve bölge dışındaki

bazı devletlerin çıkarlarına hizmet ettiği gerçeği unutulmamalıdır. Kuzey Irak Kürt yönetimi, Ankara-Bağdat ilişkilerindeki gerilimlerden oldukça karlı çıkmış ve Ankara ile hem siyasi hem de ekonomik açıdan yakınlaşmıştır. Bu nedenle Kürt yönetimi Türkiye ile ilişkilerini güçlendirerek Bağdat merkezi hükümeti karşısında elini kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Uluslararası düzeyde analiz edildiğinde; Ankara-Bağdat ilişkilerinde yaşanan krizlerin ABD, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere, İran ve Suudi Arabistan'ın Irak üzerindeki etkisini artırma girişimlerini kolaylaştırdığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin 2017 yılına kadar izlediği Irak politikasını başkent Bağdat'ın dışındaki bölgelere genişletmesi, aynı anda Ankara'nın Şii-Sünni ayrımı yaparak mezhepsel bir yaklaşım benimsediği yönünde de ciddi bir algıya sebebiyet vermiştir. 2017 yılında Kuzey Irak Kürt yönetiminin bağımsızlık referandumu düzenlemesi, DAESH terör örgütünün Irak'ta işgal ettiği toprakların tamamını kaybetmesiyle birlikte Ankara'nın Tahran ve Moskova ile Suriye'deki iç savaşın sonlanması için yakınlaşması Türkiye-İrak ilişkilerine olumlu bir şekilde yansımıştır.

Türkiye'nin Suriye'de Güvenlik Stratejisi

Aralık 2010'da başlayan Arap ülkelerindeki halk isyanları Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'deki otoriter iktidarların değişmesine yol açmıştır. Fakat söz konusu değişim Suriye'de iç savaşa dönüşerek hem Suriyelilere hem de bölge ülkelerine ciddi zararlar vermiştir. Özellikle Türkiye'ye Suriye iç savaşının ekonomik ve güvenlik bağlamında maliyeti büyüktür. 2011 yılından beri Suriye içerisindeki bölgeler ve dışına göç eden 12 milyonun kişinin 3 milyonu

Türkiye'dedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik maliyetinin 25 milyar dolar civarında olduğu açıklanmıştır.

Türkiye'nin Suriye politikası incelendiğinde görülmektedir ki; 2011 yılından sonra bölgesel ve küresel mahfillerde diplomatik ilişkiler üzerinden tartışmalara katılmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye, Suriyeli muhaliflerin kurduğu Suriye Ulusal Koalisyon Güçleri'ne ile Özgür Suriye Ordusu'na ev sahipliği yapmış ve desteklemiştir. Ankara'nın Suriye politikası sadece Şam rejimi ile olan ilişkilerini etkilememiştir, aynı zamanda bölgesel (İran, Irak ve Suudi Arabistan) ve küresel güçlerle (ABD ve Rusya) de sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin Suriye'nin kuzeyindeki PKK/YPG terör örgütlerine yaptığı 4 bin tır silah ve mühimmat yardımı ve Rusya'nın Esed'e verdiği destek ilişkilerde krizlere neden olmuştur.

Bu bağlamda, Türkiye'nin 2017 yılındaki Suriye politikasında üç temel gelişme meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi; TSK'nın Özgür Suriye Ordusu ile beraber başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonunun el Bab'ı aldıktan sonra Mart 2017'de bittiğini ilan edilmesidir. İkincisi; Doğu Halep'te Esed rejiminin ve Rusya'nın saldırısına maruz kalan siviller Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası diplomatik girişimleriyle kurtarılmasıdır. Üçüncüsü ise, Kazakistan'ın başkentinde başlayan Suriye görüşmelerinde Rusya, Türkiye ve İran'ın garantör ülke olmasıdır. Söz konusu sürecin ardından Suriye'deki iç savaşın şiddetini düşürmek amacıyla Ankara, Moskova ve Tahran arasında çatışmasız bölgeler konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Bu tabloda hareketle 2017 yılında Ankara'nın

izlediği Suriye politikasında önemli gelişmeler olduğu ifade edilebilir. Türkiye'nin Suriye konusundaki temel yaklaşımı aslında Türkiye'nin Orta Doğu kapsamındaki dış politikasıyla paralellikler göstermektedir. Bu doğrultuda Türkiye, sınır komşularındaki istikrarsızlığın sonlanması, iç çatışmaların yaşanmaması ve etnik-mezhepsel fay hatlarının ayrışmamasını gözetmektedir. Aynı şekilde Suriye'de beklentisi ülkedeki iç savaşın bir an önce bitmesi ve Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri dönmesidir. Çünkü Suriye'de iç savaş devam ettikçe Türkiye'nin bu ülkeyle olan sınır güvenliği ciddi tehdit altındadır.

Sonuç itibarıyla Orta Doğu'da jeopolitik bakımdan önemli bir ülke olan Suriye'deki iç savaş sürecinde, Esed rejiminin bölgesel düzlemde İran'ın ve küresel bağlamda Rusya'nın müttefiki olması rejimin iktidarını korumaktadır. Dahası Suriye'deki gelişmeleri bölge ülkelerinin çoğu kendi iç meselesi olarak görmesi neticesinde başta Türkiye olmak üzere İran, Irak, Ürdün ve Lübnan'ın da müdahil olmasıyla beraber kriz çözülmekten ziyade derinleşmiştir. Suriye'nin özellikle Türkiye sınır güvenliği doğrultusunda önemli bir konumda olduğunun altını çizmek gerekir. Suriye'nin etnik-dini açıdan Türkiye'yle benzerlikleri Ankara'yı haklı olarak kaygılandırdığı görünmektedir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, Türkiye'nin Suriye'deki gelişmeler karşısında izlediği aktif politikalar Suriye'nin içişlerine karışmış aktör izleniminden uzak bir görüntü çizmelidir. Bu bağlamda Türkiye'nin başından beri Suriye'de bekle gör politikası izlemesi doğru olmazdı. Fakat Türkiye'nin Suriye'deki halk ayaklanmasından sonra bu ülkenin içişlerine karışmış aktör görüntüsü vermemeliydi, daha mutedil ve etkin bir strateji uygulayabilirdi.

BİLGESAM Hakkında

BİLGESAM, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olarak 2008 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak BİLGESAM; Türkiye'deki saygın akademisyenler, emekli generaller ve diplomatların katkıları ile çalışmalarını yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası gündemi yakından takip eden BİLGESAM, araştırmalarını Türkiye'nin milli problemleri, dış politika ve güvenlik stratejileri, komşu ülkelerle ilişkiler ve gelişmeler üzerine yoğunlaştırmaktadır. BİLGESAM, Türkiye'de kamuoyuna ve karar alıcılara yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelere ilişkin siyasal seçenek ve tavsiyeler sunmaktadır.

Yazar Hakkında

Mart 2011'de BİLGESAM Ortadoğu Araştırmaları Uzmanı olarak başlamış olduğu görevine, 1 Eylül 2015 tarihinden beri Araştırma Koordinatörü olarak çalışmalarına devam etmekte olan Ali Semin, Orta Doğu siyaseti, Türkiye'nin Ortadoğu politikası, Türk-İrak ilişkileri, Irak'ın iç ve dış politikası, kuzey Irak'ın siyasi yapısı, Türkmenler, Iraklı Kürtlerin bölgesel ve küresel güçlerle ilişkileri, Körfez ülkeleri, İran, Suriye, Libya, Mısır, Tunus, Filistin sorunu, Hizbullah ve Hamas konularıyla ilgilenebilir. Semin, 2012 yılından itibaren Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler doktora programına devam etmektedir.